

6. *Горішевський П.* Основи організації сільського туризму / П. Горішевський, В. Васильєв, Ю. Зінько. – Івано-Франківськ, 2003. – 145 с.
7. *Григорьева В. В.* Экологически безопасные формы туризма: подходы и принципы / В. В. Григорьева // Туристические фирмы. – № 28. – 2002. – С. 23-27.
8. *Drucker H. F.* Management. Tasks. Responsibilities. Practices / P. F. Drucker. – New York : Harper & Row, 1973. – 378 p.
9. Зелений туризм – панацея чи черговий міф? [Електронний ресурс] / Н. В. Васильєва – Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/news/22>
10. *Ильина Е. Н.* Туроперейтинг: организация деятельности / Е. Н. Ильина. – М.: Финансы и статистика”, 2000. – 256 с.
11. *Kerin Hartley.* Rudelius Marketing. The Core. 4th Edition / Hartley Kerin. McGraw Hill Publishing, 2001. – 452 p.
12. *Рутинський М. Й.* Сільський туризм : навчальний посібник / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К.: Знання, 2006. – 271 с.

Страшинская Л. В., Євтюкова И. О. Особенности комплекса маркетинга субъектов туристического предпринимательства в сельской местности

В статье проведено исследование существующих подходов в формировании комплекса маркетинга субъектов предпринимательства в сельской местности, предложена авторская позиция в оценке конкурентоспособности элементов комплекса маркетинга. Изложены результаты проведенных исследований конкурентоспособности одного из элементов комплекса маркетинга (цен) в различных областях Украины.

Ключевые слова: *сельский туризм, субъект предпринимательства, комплекс маркетинга, агро-туристический продукт, агрожилье, радар конкурентоспособности цен.*

Strashinskaya L. V., Evtukova I. O. Features of the marketing mix of tourist businesses in rural areas

In this paper a study of existing campaigns in the formation of the marketing mix of businesses in rural areas, proposed the author's position in the assessment of the competitiveness of the elements of the marketing mix. The results of the research competitiveness of one of the elements of the marketing mix (price) in various regions of Ukraine.

Keywords: *rural tourism, business entity, the marketing mix, agro-tourist product agrozhile, radar competitive prices.*

УДК 338.432:63(477)

Шульга О. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**РОЛЬ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У РОЗВИТКУ
АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Досліджено соціально-економічну природу та роль особистих селянських господарств у розвитку аграрної економіки, визначено перспективи їх подальшого функціонування.

Ключові слова: *аграрна економіка, сільські території, агрохолдинги, особисті селянські господарства.*

Сьогодні в аграрному секторі спостерігаються безпрецедентні перекоси в землекористуванні. За деякими оцінками, в Україні вже налічується близько 300 великих (понад 10 тис. га землі) і до 30 дуже великих (понад 50 тис. га землі)

агрохолдингів [1, с. 40]. Такі гігантські розміри цих структур та можливості ними залучення іноземного капіталу викликають стурбованість у суспільстві з приводу можливої скупівлі землі та витіснення дрібних господарств з ринку.

Деякі науковці вважають, що з появою агрохолдингів формується принципово новий тип аграрної економіки і що їх діяльність – це крок уперед до розвитку економіки сільського господарства, відновлення соціальної інфраструктури, створення нових робочих місць [2; 7]. Інші вчені дискутують з цього приводу і стверджують, що із розвитком великих сільськогосподарських підприємств, застосуванням потужних технічних засобів потреба у трудових ресурсах зменшується [6]. Крім того, відбувається утиск інших економічних форм господарювання, руйнація конкуренції та ринків, надмірна концентрація землі у руках агрохолдингів, що веде до загострення соціальних і екологічних проблем на селі, які дедалі більше лягають на плечі держави і місцевих громад [1, с. 42].

З вищевикладеними положеннями можна погоджуватися чи дискутувати. Проте факти свідчать, що діяльність агрохолдингів несе у собі більше загроз, ніж позитивів. Саме тому в умовах, які склалися в останні роки, є потреба у переосмисленні ролі і перспектив функціонування в аграрному секторі економіки особистих селянських господарств, які вже тривалий час домінують у валовому виробництві сільськогосподарської продукції в Україні.

Значний внесок у дослідження соціально-економічної природи особистих селянських господарств, їх ролі та різних аспектів функціонування зробили такі вчені-економісти, як: В. Я. Месель-Веселяк, С. М. Онисько, О. М. Онищенко, І. В. Прокопа, К. О. Прокопенко, О. Ф. Стасів, В. В. Юрчишин і інші. Проте незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених цій проблемі, існує потреба подальшого поглибленого дослідження цих питань, особливо у зв'язку з поширенням та активним розвитком в Україні агрохолдингів.

Метою статті є дослідження ролі і перспектив подальшого функціонування особистих селянських господарств у розвитку аграрної економіки сільських територій.

Відповідно до Закону України “Про особисте селянське господарство” №799-VI від 25 грудня 2008 року, особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Сільськогосподарська продукція, вироблена і перероблена при веденні особистого селянського господарства, є власністю громадян, а реалізація цієї продукції не є підприємницькою діяльністю.

Як показує практика функціонування особистих селянських господарств, вони виконують такі функції:

- 1) займаються виробництвом тієї продукції, яку недоцільно виготовляти в умовах великотоварного виробництва;
- 2) забезпечують більш оперативну реалізацію продукції, що швидко псується;
- 3) дозволяють більш повно використати трудові ресурси, які незайняті в суспільному виробництві;

- 4) задовольняють потреби сільських жителів та їх сімей у продуктах харчування;
- 5) є джерелом додаткових доходів через реалізацію лишків сільськогосподарської продукції;
- 6) здійснюють самозайнятість населення та стабілізують міграцію у місто;
- 7) є чинником збереження сільського способу життя і сільської культури [4, с. 235-236].

У теперішніх умовах особисте селянське господарство є економічно самостійною, рівноправною формою господарювання у системі аграрної економіки. Воно може вступати у договірні відносини з державними, кооперативними та іншими підприємствами у сфері виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції.

Більшість економістів вбачають у розвитку особистих селянських господарств процеси прояву кризи в аграрному секторі, в умовах якої економічна активність селян виглядає як вимушена міра, виходячи з логіки виживання, а не зростання питомої ваги ефективності особистих селянських господарств в аграрній структурі. І справді, особисті селянські господарства для значної частини селян через зайнятість у них стали способом виживання в процесі пристосування сільськогосподарських підприємств до нових економічних умов за різкого зниження заробітної плати і її тривалої не виплати. За рахунок використання місцевих добрив і кормів, раціональних витрат енергоносіїв та дешевій робочій силі вони змогли призупинити падіння обсягів виробництва сільгосппродукції в країні та забезпечити собі засоби до існування.

Таким чином, як показує практика, особисте селянське господарство є відносно стабільним сектором економіки, який здатен до швидкої віддачі. За певної підтримки, навіть в умовах кризи, воно здатне збільшити обсяги виробництва продукції і стати стабілізуючим чинником сільськогосподарського виробництва у країні.

Варто відмітити, що щодо перспектив розвитку особистих селянських господарств висловлюються різні точки зору. Більшість науковців вважають недоцільним розвиток особистих селянських господарств, тому що вони є примітивними формами господарювання, які в силу дрібного розміру та низької технічної оснащеності не можуть бути пріоритетною формою господарювання, оскільки не спроможні запроваджувати досягнення науково-технічного прогресу. Тому подальше збільшення частки земель у їх використанні не може вважатися стратегічним напрямом формування майбутньої організаційної структури сільського господарства України [9, с. 52].

На думку інших вчених, враховуючи той факт, що особисті селянські господарства (ОСГ) виробляють на сьогоднішній понад половину валової сільськогосподарської продукції країни, “вони ще довго відіграватимуть важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави, а тому з боку відповідних державних структур, а також науки бажано посилити до них увагу” [10, с. 61]. Крім того, ця форма господарювання для переважної більшості жителів села є не тільки способом одержання продуктів харчування, але й основним місцем роботи і основним джерелом доходів.

Безперечно, перевагами ОСГ порівняно з іншими формами господарювання є їх незалежність від державних дотацій та висока пристосованість до економічної ситуації в країні. Про це у своїх дослідженнях писав ще М. Туган-Барановський, який встановив,

що зниження цін на сільськогосподарську продукцію призводить до кризового стану великих господарств і порівняно легко переноситься дрібними господарствами, які в умовах несприятливої цінової кон'юнктури тимчасово сходять з ринку, знижують товарність і стають натуральними. Така ситуація пов'язана з тим, що дрібне селянське господарство працює не стільки заради прибутку і ренти, скільки заради самозабезпечення своєї життєдіяльності.

Крім того, собівартість багатьох видів продукції у селянських господарствах є нижчою, ніж у сільськогосподарських підприємствах з енергоємними технологічними операціями. Внаслідок цього виробництво таких трудомістких культур як картопля, овочі, плоди, молоко, м'ясо, яйця перемістилось переважно до селянських господарств. У багатьох випадках господарства населення досягли розмірів невеликих фермерських господарств і стали резервом розширення фермерства в Україні.

Однак, у перспективі вони мають втратити своє сучасне соціально-економічне значення [11, с. 116], оскільки в епоху НТР економічна ефективність й стабільність агроформувань усе більше визначається рівнем їх техніко-технологічної оснащеності, яка потребує відповідних земельних площ і професійних менеджерів.

Їхня життєстійкість в Україні зумовлена низьким рівнем усупільнення сільськогосподарського виробництва та тим фактом, що сільськогосподарські підприємства поки що не в змозі забезпечити населення у достатніх обсягах дешевою і якісною продукцією. Проте кількість і роль особистих селянських господарств поступово буде зменшуватися у міру зростання грошових доходів сільських жителів та насичення аграрного ринку дешевою сільськогосподарською продукцією великотоварних агроструктур [5, с. 18]. До того ж вони не витримають конкуренції з боку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств, які мають переваги у використанні новітніх видів техніки, технологій, впровадженні науково обґрунтованих сівозмін.

Звичайно, що орієнтація тільки на дрібне приватне виробництво неефективна через неможливість запроваджувати результати науково-технічного прогресу і створення ринкової інфраструктури на рівні особистого селянського господарства. Тому пріоритет має бути за поєднанням різних за розмірами форм господарювання.

Водночас, з точки зору вирішення низки соціальних проблем на селі, доцільно зберегти сектор особистих селянських господарств, особливо в найближчій перспективі. Однак, для цього необхідно вирішити проблеми, пов'язані з низькою конкурентоспроможністю продукції, що виготовляється у таких господарствах, адже їхня продукція є здебільшого неконкурентоспроможною та не відповідає вимогам якості та безпеки країн-членів СОТ.

Для подальшого ефективного функціонування особистих селянських господарств необхідне створення сприятливих економічних умов для їх існування: формування інфраструктури, встановлення прийнятних закупівельних цін на продукцію особистих селянських господарств та посилення цін на послуги, що надаються їм обслуговуючими підприємствами.

Вирішення вищезазначених проблем особистих селянських господарств призведе до збільшення обсягів виробництва високоякісної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції у таких господарствах, зниження цін на неї, а в підсумку – до підвищенням життєвого рівня населення.

На сучасному етапі найбільш раціональними напрямками розвитку особистих селянських господарств є:

1. Спеціалізація особистих селянських господарств на трудомістких видах продукції сільського господарства, оскільки сільгосппідприємства і агрохолдинги спеціалізуються переважно на високоприбуткових видах сільськогосподарського виробництва (зернобобові культури, ріпак, соняшник, цукрові буряки і т. д.). Тому баранина, козяче молоко, мед, плоди, ягоди, овочі, м'ясо свиней залишаються на долю дрібного агробізнесу.

Однак, спеціалізація особистих селянських господарств не виключає диверсифікації їх діяльності у напрямі розширення несільськогосподарських видів підприємництва у сільській місцевості, зокрема, художніх ремесел, промислів, зеленого туризму тощо. Особливо перспективним напрямом у соціально-економічному розвитку сільських територій може стати сільський туризм, який надасть можливість міським жителям відпочити за прийнятними цінами, а для сільських жителів стане додатковим джерелом доходу.

2. Кооперація господарюючих суб'єктів між собою та їх інтеграція з іншими формами господарювання щодо виробництва, заготівлі та реалізації продукції, а також з підприємствами третьої сфери АПК. На рівні сільських населених пунктів важливо сприяти формуванню заготівельно-обслуговуючих й збутових кооперативів тощо. Це дозволить на основі спільної постачальницької, переробної і збутової діяльності досягти вищих рівнів товарності та підвищити конкурентоспроможність виробленої продукції.

Так, наприклад, доцільно організувати на селі заготівельні структури, які б скуповували продукцію особистих селянських господарств за прийнятними цінами, та збутові структури для реалізації їх продукції (магазин або торговий центр) із залученням спонсорського капіталу і власних коштів засновників. Одним з варіантів вирішення даного питання могла б стати споживча кооперація, в основі якої закладені функції щодо забезпечення власників особистих селянських господарств (пайовиків) товарами матеріально-технічного характеру і надання їм допомоги зі збуту сільськогосподарської продукції.

На сьогодні найбільш ефективним може бути перехід від кооперативів з обслуговування населення до кооперативів власників особистих селянських господарств, ініціаторами і провідниками яких можуть бути як самі особисті селянські господарства, так і органи місцевого самоврядування.

3. Розробка спеціальних програм на державному, регіональному і районному рівнях, які б врахували необхідність їхньої спеціалізації, кооперації й інтеграції. Важливою складовою цих програм є передбачення будівництва оптових аграрних ринків у кожній області та створення агроторгових домів у кожному районі.

Крім того, процесами, які відбуваються в селі, треба управляти, направляти їх у потрібне русло. Мова йде, перш за все, про стимулювання різних форм кооперації особистих селянських господарств, які треба створювати планомірно і цілеспрямовано, і цим мають займатися органи місцевого самоврядування.

4. Розвиток сільської кредитної кооперації та забезпечення доступу власників особистих селянських господарств до фондів пільгового кредитування, лізингових фондів і т. д.;

5. Створення широкої мережі комплексних заготівельно-переробних підприємств, що включають пересувні приймально-заготівельні пункти, сховища, склади, цехи з переробки сільськогосподарських продуктів тощо [4, с. 240-247; 5, с. 18-19].

Таким чином, подальший розвиток особистих селянських господарств пов'язаний з науково-технічним прогресом, інтеграцією і кооперацією. Еволюцію особистих селянських господарств у цьому напрямку буде визначати агропромислова інтеграція.

Висновки. У нинішній ситуації одним із важливих завдань аграрної політики держави є зростання рівня товарності особистих селянських господарств. Стратегія подальшого розвитку в Україні особистих селянських господарств має бути спрямована на підвищення продуктивності та ефективності їх функціонування, насамперед, через надання їм підтримки з боку держави, сприяння їх кооперації між собою та з сільськогосподарськими підприємствами, інтеграції з переробними та збутовими підприємствами. Реалізація цих заходів дозволить збільшити виробництво сільгосппродукції в ОСГ, підвищити рівень їх товарності та сприятиме вирішенню проблеми зайнятості сільського населення.

Найбільш раціональними напрямками розвитку особистих селянських господарств є: 1) спеціалізація особистих селянських господарств на трудомістких видах продукції сільського господарства; 2) кооперація господарюючих суб'єктів між собою та їх інтеграція з іншими формами господарювання щодо виробництва, заготівлі та реалізації продукції, а також з підприємствами третьої сфери АПК; 3) розробка спеціальних програм на державному, регіональному і районному рівнях, які б врахували необхідність їхньої спеціалізації, кооперації й інтеграції тощо.

У міру зростання питомої ваги сільськогосподарських підприємств у виробництві сільгосппродукції, зростання доходів населення та доступності цін на продовольчі продукти, можна очікувати, що особисті селянські господарства поступово будуть втрачати своє сучасне значення. Водночас, передусім у соціальному аспекті, на майбутнє доцільним є збереження сектора особистих селянських господарств.

Використані джерела:

1. *Гайдуцький П. І.* Структурні перекоси і ризики кризи в АПК / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 38-45.
2. *Данкевич А. Є.* Організаційно-економічні засади розвитку агрохолдингів / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 69-73.
2. *Кирилов Ю. Є.* Роль сільгоспвиробників у забезпеченні продовольчої безпеки України в умовах глобалізації / Ю. Є. Кирилов // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 121-128.
3. *Кондратюк О. І.* Розвиток сільського господарства України в умовах продовольчої кризи / О. І. Кондратюк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 129-132.
4. *Литвин Ю. О.* Механізми державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій України: теорія, методологія, практичні механізми реалізації: монографія / Ю. О. Литвин. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 387 с.
5. *Мельник Л. Л.* Сільські домогосподарства: стан, перспективи та необхідність державної підтримки / Л. Л. Мельник // Агросвіт. – 2013. – № 13. – С. 14-20.
6. *Месель-Веселяк В. Я.* Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 13-23.
7. *Мороз О. О.* Діяльність інтегрованих сільськогосподарських підприємств / О. О. Мороз, В. М. Семцов // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 96-103.

8. *Онисько С. М.* Соціально-економічні умови функціонування особистих селянських господарств / С. М. Онисько, Т. О. Шматковська // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 104-109.
9. *Онищенко О. М.* Формування в аграрному секторі України організаційної структури ринкової економіки / О. М. Онищенко // Економіка АПК. – 1999. – № 1. – С. 49-54.
10. *Онищенко О.* Особисті селянські господарства у пореформеному розвитку аграрного сектора / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 57-69.
11. *Орленко Я. Ю.* Формування продовольчої безпеки України з позицій розвитку аграрного сектора / Я. Ю. Орленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 7. – С. 113-116.
12. *Прокопа І. В.* Структура сучасного аграрного виробництва в Україні: соціоекономічний та організаційний аспекти / І. В. Прокопа // Агроінком. – 2012. – № 7. – С. 24-31.
13. *Прокопенко К. О.* Малі аграрні підприємства в аграрному секторі України / К. О. Прокопенко // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 99-104.
14. *Юрчишин В.* Господарства населення: проблеми майбутнього / В. Юрчишин // Економіка України. – 2003. – № 9. – С. 67-72.

Шульга О. А. *Роль личных крестьянских хозяйств в развитии аграрной экономики сельских территорий Украины*

Исследованы социально-экономическая природа и роль личных крестьянских хозяйств в развитии аграрной экономики, определены перспективы их дальнейшего функционирования.

Ключевые слова: *аграрная экономика, сельские территории, агрохолдинги, личные крестьянские хозяйства.*

Shulga O. A. *Subsidiary hospoddarstv role in the development of the agrarian economy of Ukraine.*

Investigated socio-economic nature and role of private farms in the development of agricultural economy, defined prospects of further operation.

Keywords: *agricultural economics, rural development, agricultural holdings, private farms.*

УДК: 338.486.3:005.95

Шпак Л. І.
ДВНЗ “Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана”

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В СИСТЕМІ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті висвітлені проблеми професійного кадрового забезпечення підприємств туристичної галузі в системі компетентісно-орієнтованого підходу. Виділені найбільш актуальні шляхи розв'язання проблем кадрового забезпечення та зазначається ефективність від їх реалізації.

Ключові слова: *компетентісний підхід, компетентність, компетенції.*

Стрімкий розвиток туризму висунув безліч проблем у діяльності підприємств туристичної галузі. Питання підготовки та забезпечення високопрофесійними фахівцями є одним із першочергових завдань у їх діяльності. Система кадрового забезпечення та професійного навчання в галузі туризму знаходиться у складних умовах розвитку ринкових відносин, руйнації (за багатьма напрямками) державного замовлення на фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, значного поширення навчальних закладів різних форм власності. Виникає необхідність створення галузевої